

Utgivare: Humanistiska och teologiska fakulteterna, Lunds universitet

Text ©Sara Wilén & Sven Kristersson, 2025

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

Om inget annat anges, omfattas inte bilder och foton av denna licens. Användning av dessa kräver tillstånd från respektive upphovsrättsinnehavare.

Fotografier av Nadejda Costa

DOI: 10.37852/oblu.343.c763

Connecting Teachers – Changing from Within. Proceedings from the 2024 Lund University Conference on Teaching and Learning

ISBN: 978-91-90055-50-2

Lecture recital som multimodalt examinationsformat

Sara Wilén och Sven Kristersson

Inledning

Den här texten har två delar. Först belyser vi lecture recital (LR) som begrepp, konstnärliga lärandeprocesser och hur vi arbetar med LR som muntligt examinationsformat vid Musikhögskolan i Malmö idag. För att ge läsaren en fördjupad inblick i hur lärandeprocesser inom konstnärlig forskning i musik kan se ut följer sedan en beskrivning av det pågående svensk-brasilianska postdocprojektet *Compartia*, där fyra musiker och forskare tillsammans utvecklar en metod för peer supervision i arbetet med sina lecture recitals under 2023-2024.

I fokus för texten står frågeställningen:

Hur kan lecture recital som multimodalt examinationsformat stimulera och kommunicera musikaliska lärandeprocesser?

Vår förhoppning är att kapitlet kan inspirera fler högskolelärare till att pröva muntliga multimodala format och peer supervision processer i undervisnings- och examinationssammanhang.

Lecture recital – historisk bakgrund

Att vara musiker på professionell nivå ställer höga krav på utövaren. Att skapa, instudera, analysera, gestalta och improvisera musik innebär ett livslångt lärande i att utveckla, utforska och förfina tekniska och konstnärliga kunskaper, färdigheter och förmågor. Ändå är det historiskt sett ovanligt att sångare och musiker förmedlat kunskaps- eller forskningsresultat kopplade till de egna tekniska och konstnärliga lärandeprocesserna till en större publik.¹

¹ Ett undantag är tekniskmusikaliska läroböcker i musik. För tidiga exempel, se exempelvis Caccini (1602), Damoureaux (1997), Garcia (i Potter, 1998) Tosi (1743/2008) och Quantz (1752).

Att upplysa en publik om aspekter av de musikaliska verk som framförs på konsert är däremot en tradition med djupa rötter. Bracic (2021) framhåller hur Johann Nikolaus Forkel, rektor i Göttingen år 1779 började hålla föreläsningar, eller *lecture recitals* (s. 8), för publiken under universitetets orkesterkonserter, med fokus på bland annat musikens retoriska drag och struktur. Under 1800-talet började *lecture recitals* förekomma i Storbritannien, Frankrike, Ryssland och USA² (ibid). Hundra år senare reste violinisten Sven Kjellström runt i Sverige med sin stråkkvartett och höll föredrag om deras konsertrepertoar (Sundkvist, 1978). Denna folkbildargärning följdes upp av bl.a. konsertsångerskan Dorothy Irving, som förde ut klassisk musik till bl a fackföreningsmöten och skolklasser runtom i Sverige i Rikskonserterns regi. Irving skrev även läroböcker om att möta en konsertpublik genom musikkommunikation (Irving, 1977; 1987) vilka återkommande använts som kurslitteratur på svenska musikhögskolor.

Även om *musik* och publikens estetiska upplevelser stått i centrum för såväl konsertpresentationer som musikvetenskap och musikkritik, så har *musikerns* perspektiv förekommit jämförelsevis sparsamt i offentligheten. Musikmarknadens fokus är, nu som tidigare, främst musikerns musikalisk-estetiska resultat som produkt.

Fram till ungefär 2010 slutexaminerades studenter inom högre musikerutbildning genom gestaltande musikalisk praktik inom ramen för huvudämnet: det musikaliska resultatet i form av klingande framträdande eller notpartitur. I samband med Bolognaprocessen förändrades detta. Alla svenska högre musikerutbildningar har numera ett uppdelat examinationsförfarande inom examensarbetet, där studenterna redovisar dels genom gestaltande musikalisk praktik, dels genom att självständigt undersöka musikaliska processer eller andra, till den egna musikaliska praktiken närliggande områden. Vid Musikhögskolan i Malmö värderas den *klingande* delen som 75% av examensarbetet, och den *reflekterande* delen som 25%. Centralt i bedömningen för de båda delarna är bedömningskriterier kopplade till utbildningens konstnärliga grund. Studentens konstnärliga utveckling, praktik och subjektiva perspektiv står i fokus för lärandet.

I och med akademiseringen av de konstnärliga utbildningarna har det blivit nödvändigt för musikerstudenter, lärare och forskare att finna nya sätt att undersöka, analysera och

² I USA började pianisten Emma Maria McFarren turnéerna med sin *lecture recital Mornings at the piano* år 1862.

redogöra för sina musikskapande och/eller tolkande processer. Att synliggöra dessa sammanflätade kunskapsformer ställer nya krav både på institutioner och studenter.

Musikhögskolan i Malmö (MHM) började 2020 erbjuda studenter på musikerutbildningen lecture recitals (LR) som muntligt examinationsformat vid sidan av text, inom ramen för ett utvecklingsarbete lett av författarna. Även på doktorandnivå vid MHM används formatet sedan ett par år, bland annat under etappseminarier. 2023 inleddes det konstnärliga forskningsprojektet *Compartia, Composing musicians developing traditions*, med fokus på peer supervised LR som metod, mellan MHM och UFRJ, det federala universitetet i Rio de Janeiro, under ledning av Sven Kristersson.

Konstnärliga kunskapsprocesser och forskningsmetoder

Inom musikerutbildningar är musicerande och/eller komposition de dominerande undervisnings- och lärandeformerna. Musicerande kan beskrivas som mångfacetterade och komplexa kommunikativa processer. Musikern står i dialog med det egna instrumentet, det musikteoretiskt och tekniskt avancerade musikaliska materialet, lyssnarna och eventuella medmusiker eller andra scenaktörer. Musikern analyserar direkt vad som händer i den musikaliska samspelssituationen och svarar klingande genom sitt instrument. Upplevelserna leder till direkt reflektion och provisorisk teoribildning, som återkopplas i stunden genom *reflektion i handling*, en artikulation av musikerns konstnärliga och tekniska respons (efter Schön, 1983/2003; Slessor et al, u.å.). Att reflektera över och analysera samma upplevelser, eller erfarenheter i efterhand, ofta med stöd i en dokumentation, ger distans, vilket kan benämnas *att reflektera över handling*, (Andersson & Jepson Wigg 2018; Schön, 1983/2003; Slessor et al, u.å.).

För en musiker utgör det kommunikativa och reflekterande samspelet med det musikaliska materialet, instrumentet och medmusikerna premisen för de musikaliska kunskapsprocesserna. Det musikaliska uttrycket i samspelssekunden är en kunskapsartikulation genom konstnärliga handlingar, baserade på analys och reflektion av tidigare upplevelser, som gett nya perspektiv och intentioner (Kolb, 1984). Detta kan ses som exempel på transformativt lärande i en form av aktionsforskning (Andersson & Jepson Wigg, 2018).

Under de senaste 15 åren har metoder från konstnärlig forskning kommit att implementeras alltmer inom högre musikutbildning. Eftersom musikern befinner sig inom sin egen, pågående konstnärliga praktik där teori och praktik är tätt sammanvävda genom handling kan praktiken studeras som både källa och/eller metod i konstnärlig

forskning. Det handlar ofta om att utifrån ett subjektivt, situerat perspektiv, *genom* det egna gestaltungsarbetet – skapande av ny musik eller tolkning av andras verk, i kombination med olika reflektions- och analysmetoder – komma fram till, och presentera kunskap på det komplexa kunskapsområde som kallas förkroppsligad kunskap, handlingskunskap, (Molander, 1996), eller personlig kunskap (Polanyi, 2013).

... It concerns research that does not assume the separation of subject and object, and does not observe a distance between the researcher and the practice of art. /.../ Research in the arts hence seeks to articulate some of this embodied knowledge throughout the creative process and in the art object.

(Borgdorff, 2012, s. 38).

Både praktikens processer och produkter kan ses som resultat, beroende på projektets design (Wilén, 2019). Konstnärlig forskning i musik fokuserar ofta på intuitiva, ickelingvistiska kunskapsformer (Zaddach, 2023) med kvalitativt inspirerade metoder som autoetnografi. Multimediaformat är mycket vanliga då textformatet ofta anses begränsande i förmedlingen av den musikaliska praktikens kvaliteter. Hannula et al (2005) framhåller hur en etisk hållning kan utvecklas när den konstnärliga forskaren situerar den egna praktiken och kritiskt reflekterar över den, med hjälp av att kombinera flera för projektet relevanta metoder. Att låta de egna erfarenheterna utgöra empiri kan benämnas introspektiv reflektion (Andersson & Jepson Wigg, 2018, s. 38). Detta problematiserar kunskapssynen inom traditionell epistemologi rotad i upplysningens idéer om det rationella tänkandet (Hannula, 2005, s. 219) och kan bidra till epistemologisk pluralism (ibid).

Lecture recital som examinationsformat vid MHM

Sedan 2020 genomförs cirka 20% av de reflekterande delarna som lecture recitals vid MHM. En lecture recital är en omkring 60 minuter lång talad presentation, inklusive musik. Den kan framföras live inför publik eller vara förinspelad. Studenten väljer själv om manuset skrivs ut i detalj eller i form av stödord och ordnar innehållsdelarna i relation till den dramaturgi hen valt för själva presentationen, med avseende på musikmomenten och vald projektdesign.

En kvalitativ analys av teman i 29 genomförda lecture recitals på musikerprogrammet vid Musikhögskolan i Malmö mellan 2020 och 2024 visar att studenternas ämnesval domineras av tre huvudteman:

1. 1 Den egna konstnärliga/musikaliska identiteten och dess estetiska/kulturella kontext
2. 2 Metoder för musikalisk instudering, interpretation eller teknikutveckling
3. 3 Konstnärliga kompositions- och arrangeringsprocesser

Studenter inom en rad instrument och inriktningar har valt formatet:

Klassisk/opera	Jazz	Kyrkomusik
Sång	Sång	Inriktning kör
Komposition	Komposition	
Gitarr		
Viola		
Trumpet		
Fagott		
Piano	Piano	Inriktning orgel

En student kan välja lecture recital av många skäl. Studenten kan uppleva att formatet ger större möjligheter för att visuellt, musikaliskt och uttrycksmässigt forma den reflekterande delen av examensarbetet enligt ett eget konstnärligt format och koncept. En annan orsak kan vara att studenten inte är bekväm med att skriva en uppsats och hellre vill arbeta i ett muntligt format.

De innehållsdelar studenten förväntas ha med i sin presentation liknar en traditionell IMRaD modell.³ Däremot kan delarna tolkas och gestaltas på olika sätt, beroende på projektets design. Eftersom undersökningen tar sin utgångspunkt i den egna konstnärliga praktiken, behöver bakgrundsdelen ofta fokusera både studentens egen och ämnesområdets bakgrund i form av kontextualisering där studenten presenterar exempel på likheter och skillnader i relation till andra musikaliska praktiker på området. Studenterna genomför ofta sina undersökningar med hjälp av kvalitativa och autoetnografiska metoder i form av loggbok, musikalisk analys av inspelningar och/eller

³ Förkortning av Introduction, Method, Result and Discussion.

partitur eller intervjuer. Om studenten gör ett projekt som handlar om en konstnärlig process, som en instudering av en operaroll, en kompositionsprocess eller skapande av ett nytt konsertkoncept, så har hen troligen flera parallella metodspår och processbeskrivningar som blir viktiga att tydliggöra:

- konstnärliga metoder (det konkreta arbetet med musiken och det konstnärliga arbetet/framträdandet)
- kvalitativa metoder som studenten använt för process/empiridokumentation och analyser

Framför allt resultatdelen i en presentation kan läggas upp genom olika former av ”dramaturgi”. Här är några exempel, som kan kombineras:⁴

- **Kronologi** – studenten presenterar en konstnärlig arbetsprocess, såsom instuderings- eller kompositionsprocess ”från ax till limpa”.
- **Tematik** – studenten delar in sin presentation utifrån olika teman som undersökts genom analys av kvalitativa data och/eller konstnärlig dokumentation.
- **Orsak och verkan** – studenten presenterar och jämför resultat från olika laborationer, som metoder för teknikövning, improvisation eller instudering.

I en lecture recital är diskussionsdelen viktig. Där ska studenten besvara sina forskningsfrågor och låta resultatet gå i dialog med valda källor som presenterats.

Lecture recitalmaterialet behöver förexamineras före presentationstillfället. Detta beror på att presentationen, i likhet med examenskonserterna, genomförs live för publik och videodokumenteras. Examinationsprocessen påbörjas cirka 3 veckor före LR--tillfället, i form av en dialog mellan examinator och student, allra senast fram till fyra arbetsdagar före LR. På så sätt ska studenten få tid till att förbereda sin presentation utifrån den uppdaterade versionen av materialet.

Musikerstudenter är från sina instrumentstudier vana att fokusera främst på analys av konstnärliga färdighetsmål inför framförandesammanhang där deras klingande musikaliska prestationer bedöms utifrån en rad kontextuella kvalitetskriterier. I den reflekterande delen utmanas studenterna att göra andra lärandeefarenheter, genom att artikulera, kontextualisera, dokumentera, analysera, och kommunicera egna resultat och perspektiv på sin musikaliska praktik i dialog med åhörare.

⁴ Ur Lecture recital guide, ej publicerat undervisningsmaterial, Sara Wilén, 2024.

Presentationssituationen, där musikerstudenten skall klargöra olika aspekter av de egna lärande- skapande- och interpretationsprocesserna kan ofta upplevas som ny och främmande, trots att de flesta musikerstudenter framträtt för publik genom att spela och sjunga. En multimodal (Apelmo, Tedenljung & Lundkvist, 2018) examinationssituation med varvade moment av musikalisk gestaltning och muntlig/bild presentation för en publik kan konkretisera för studenterna hur de på ett mångfacetterat sätt i kan engagera sig i lärandeinhålltet genom att arbeta med att självständigt omsätta lärandemål genom medierande aktiviteter⁵ (Ljungqvist i Esaiasson, 2022).⁶

Muntlig eller skriftlig examination? Att stimulera studenters lärandeprocesser

Digitalt producerad text är sedan länge det dominerande examinationsformatet inom högre utbildning i Sverige. Daichendt (2012) framhåller skrivandet som ett centralt redskap även för konstnärliga forskare för att artikulera och tydliggöra perspektiv på konstnärliga kunskapsprocesser: ”Clear writing is a sign of clear thinking” (s. 65). Men den snabba utvecklingen av generativ AI innebär att text blir alltmer komplext att bedöma och examinera ur rättssäkerhetssynpunkt, särskilt inom ramen för kurser där studenter förväntas arbeta självständigt och leverera digitalt producerade uppgifter.

Kanske kommer digital textproduktion som examinationsformat att bli mindre dominerande inom de närmaste åren. Under 2024 upptäcktes över hundra fall av fusk med hjälp av AI vid svenska universitet (Lindholm, 2024; Mourad, 2024) vilket har lett till ett ökat antal salstentor (Hamdan, 2024). Frågan om AIs roll i högre lärande har större implikationer än så. Det handlar om akademisk transparens, hållbarhet och kvalitet i lärande- och examinationsprocesser. I takt med att AI integreras i allt fler mjukvaror som exempelvis ordbehandlingsprogram blir det allt svårare för användaren att själv aktivt identifiera när AI faktiskt används i skrivandet. En enkel googling resulterar idag i AI-genererade sammanställningar av information utifrån en rad källor som översta sökresultat på den egna skärmen. För den som arbetar med skrivande och

⁵ En av studenterna mycket uppskattad aspekt av design och genomförande av LR är de många intermediala estetiska och självständiga val de gör i arbetet med att designa och utvärdera sin presentation live och digitaliserat, visuellt, audiellt, och inte minst retoriskt.

⁶ Utifrån Laurillards (2012) sex aktivitetskategorier såsom kunskapsstillägnande, undersökning, diskussion, övning, produktion och samarbete.

informationssökning digitalt är det idag mycket svårt att säkra det egna blickfånget och de egna lärandeprocesserna från AI-genererad information.

Nya behov av muntliga examinationsformer inom högre lärande har därför, av goda skäl växt snabbt under de senaste åren. Att designa examinationsstrategier som harmonierar med lärandemålen är en utmaning (Akimov & Malin, 2020). Enligt Biggs & Tang (2007) kommer studenter alltid försöka gissa vad de behöver lära sig för att klara en bedömd uppgift, och göra vad de tror kommer möta kraven i första hand, snarare än att lära sig allt det en kurs erbjuder. Om lärare genom examinationsprocessen inte kan avgöra hur en digital text är producerad, ökar riskerna för både rättsosäker examination och uteblivna lärandeprocesser. Flera svenska universitet framhåller idag muntlig examination som examinationsstrategi (Högskolan i Dalarna, u.å.; Jonas Linderöth⁷, 2023; Karlstad Universitet, u.å.; KTH, u.å.; Linnéuniversitetet, u.å.; Mittuniversitetet, u.å.). Lecture recital som forum har även mycket god potential till att sprida kunskap om forskning och utveckling inom såväl musik som andra ämnesområden genom tredje uppgiften/samverkan (Biggs & Tang, 2007; Bracic, 2021; Elmgren, 2016).

Elmgren & Henriksson framhåller (2016) skapandet av aktiva undervisningssituationer, där studenten ställs inför situationer och kontexter där de behöver använda sina kunskaper aktivt för att lösa uppgifter. Djupinriktade strategier uppmuntras när studenter gör nya lärandeupplevelser och stämmer av dessa mot den egna verklighetsbilden, och därigenom modifierar sin syn på verkligheten (ibid). Vi menar att lecture recital i flera avseenden erbjuder studenter i utbildningar på såväl konstnärlig som vetenskaplig grund ett mer mångfacetterat format än text. Studenterna får möjlighet till en större multimodal (Apelmo, Tedenljung & Lundkvist, 2018, s. 48) kommunikationsrepertoar i examinationsmomentet. De kan artikulera, presentera och gestalta examensarbetets alla lärandemål, genom att mediera en självständigt vald och utformad kombination av konstnärlig, funktionell och deklarativ kunskap genom tal, skrift och gestaltning i en rad sammanlänkade dramaturgier (Biggs & Tang, 2007; Daichendt, 2007; Egidius, 2000; Elmgren & Henriksson 2016; Thygesen, 2023).

Ett transformativt lärande bygger på utbyte genom social interaktion, där kritisk reflektion sker både i inre och yttre processer, i dialog med andras värderingar och återkoppling (Andersson & Jepson Wigg, 2018). När de egna tankarna reflekteras genom andras respons går det att få syn på strukturer som hindrar tanke och handling”

⁷ Professor i pedagogik vid Göteborgs universitet.

(ibid, s. 37) som kan leda till att förändra de egna handlingarna. Arbetet med lecture recitals kan ses som en rad sammanlänkade (entangled) aktivitetssammanhang där studenterna i arbetets olika faser utvecklar kunskaper, förståelse, färdigheter, förmågor och förhållningssätt. Att kombinera lecture recitals med peer supervision skapar rum och ramar för studenter som aktiva subjekt i multimodal kommunikation och kollegial reflektion i och över handling (Andersson & Jepson Wigg, 2018).

Lecture recital som multimodalt examinationsformat (del 2)

Paulo Sá, Bartholomeu Wiese, Marcus Ferrer, Sven Kristersson Foto: Nadejda Costa

COMPARTIA –

Föreläsningsskonserter och kollegial handledning i slutfasen av fyra svensk-brasilianska postdocproject

Förutsättningar: långvarigt musikaliskt utbyte med Brasilien

Under många år har Musikhögskolan i Malmö bedrivit konstnärligt och pedagogiskt utbyte med musikavdelningen på UFRJ, det federala universitetet i Rio de Janeiro. Det resulterade redan 2003 i en CD-skiva, *Chamber Samba* där deltagarna i utbytet tillsammans framförde kompositioner av gruppmedlemmarna. Under åren 2016-2021 bedrevs utbytet med stöd av projektet Linnæus Palme, och åtskilliga lärare och studenter från de båda lärosätena deltog under denna period. Numera har Musikhögskolan i Malmö ett särskilt utbytesavtal med UFRJ.

Komposition, arrangering och spelteknisk utveckling

2023 inleddes ett konstnärligt forskningsprojekt på postdocnivå, som nu är i sin slutfas. I detta ingår, utöver mig, tre musiker som också är forskarutbildade, och som samtliga undervisar vid UFRJ. Paulo Sá är professor i mandolin och har doktorerat på likheter och skillnader mellan brasiliansk och italiensk mandolintradition (2005). I sitt postdocarbete vidareutvecklar han detta arbete i egna kompositioner utifrån tankar kring musikalisk hybriditet. Bartholomeu Wiese är professor i gitarr och behandlade i sin avhandling (2013) den i gitarrtraditionen förbisedda användningen av högerhandens lillfinger. För icke-gitarrister kan detta ämne framstå som perifert – eller rentav komiskt! – men när man tänker efter inser man att det är rätt underligt att gitarrister inte använder högerhandens lillfinger när pianister gör det. Den tredje brasilianske deltagaren, universitetslektor Marcus Ferrer, doktorerade på den säregna gitarrrypen *viola caipira*, vilken finns i många varianter, och som i regel förknippas med brasiliansk landsbygd (2010). I hans postdocarbete har han vidareutvecklat sina tankar kring strategier för att komponera för *viola caipira*, och det ingår också en konsert för gitarr och stråkorkester (alternativt choroensemble), komponerad för kollegan Bartholomeu Wiese. I denna konsert finns speltekniska inslag där solisten särskilt använder högerhandens lillfinger.

Mina kollegor har alltså i sina postdocarbeten valt att utveckla tematiken i sina doktorandarbeten, men nu med koncentration på att själva komponera för sina instrument med användande av de speltekniker de doktorerat på.

I min del av projektet har jag utforskat vad som händer med mina sångtonsättningar när jag använder europeiska traditioner, inklusive kontrapunkt, i kombination med den brasilianska musikformen *choro*, som alla medverkande i projektet ägnar sig åt. Min projektdel har arbetsnamnet *Sånger om sång*, eftersom de texter jag valt att tonsätta och arrangera ofta har sång i vid bemärkelse som ämne. Flera av sångerna är komponerade till dikter av Hjalmar Gullberg, som jag under flera år ägnat ett särskilt studium.

Alla fyra komponerar vi alltså musik för våra respektive instrument, och ibland för vår gemensamma instrumentkombination eller delar av denna. Detta innebär ibland arrangering för instrument som inte är våra egna. I flera av projekten är även instrumentell spelteknik central. COMPARTIA syftar därför på COMposição (COMposing) ARranjo (Arrangement) och Técnica, (Technique). Den avslutande leden IA gör att ordet compartia på portugisiska och spanska för tankarna till att man delar med sig. På engelska blir den fullständiga projekttiteln: COMPARTIA – *Composing musicians developing musical traditions*.

För mina inspelningar i Rio de Janeiro har vår postdoc-kvartett kompletterats. Den konsert och de inspelningar med mina sånger som gjordes i där möjliggjordes av två mycket skickliga och positiva musikerstudenter vid UFRJ: oboisten Queren Oliveira och slagverkaren Wesley Lucas. De gjorde ett synnerligen professionellt arbete, och bidrog med entusiasm och värdefulla musikaliska synpunkter. Här kan man lyssna till några av sångerna, som alltså är de musikaliska resultaten av min del av arbetet: <https://svenkristeresson.se/compartia>

Queren Oliveira, oboe

Wesley Lucas, slagverk Foto:Nadejda Costa

Föreläsningskonsert – *Lecture recital* som redovisningsform

Vi tyckte alla att detta projekt erbjöd ett intressant tillfälle att prova ett nytt redovisningsformat, *föreläsningskonsert* eller *lecture recital*. Jag kommer fortsättningsvis att använda de båda begreppen som synonyma. Sara Wilén har tidigare i vår gemensamma artikel beskrivit detta redovisningsformat och hur den fungerar på kandidat- och mastersnivå. Jag har assisterat henne i utvecklingen av denna metodik vid musikhögskolan i Malmö.

Att nu arbeta med föreläsningskonserter med disputerade musiker vid UFRJ i Rio de Janeiro innebär både att vi provar formatet på forskarnivå samtidigt som denna nivå introduceras i institutionernas långvariga kunskapsutbyte mellan två världsdelar. Våra tre postdocprojekt skall alltså redovisas och dokumenteras genom en serie föreläsningskonserter, bestående av musikaliska framträdanden kombinerade med muntlig reflektion och problematisering, stödd av powerpointpresentation. Det är, som Sara Wilén påpekat i sin del av denna artikel, högst relevant för musikintresserade att ta del av en musikalisk undersökning genom att *höra* och *se* resultat, diskussioner och slutsatser snarare än att endast läsa om dem. Formatet ger alltså helt andra möjligheter än skriftlig framställning att artikulera och synliggöra de sammanflätade kunskapsformer som är aktuella i projektet. En kortfattad epistemologisk översikt finns i Kristersson 2010 (s. 273).

Formatets problem

Som Sara Wilén också påpekar är det lätt att förledas att tro att det skulle var enklare och mer tidsbesparande att göra en föreläsningskonsert om sin konstnärliga, undersökande process istället för att skriva om den. Så är inte fallet. Om man på ett koncist och tydligt sätt muntligen och genom ett musikaliska framträdande skall redogöra för syfte, metod, process, resultat och slutsatser är kraven i själva verket helt annorlunda och delvis högre. Visserligen kan personer som är vana vid att uppträda på en scen ha fördel av detta framför kameran, men det är en sak att spela trombon eller blockflöjt inför en publik, en helt annan att göra en begriplig forskningsredovisning och att texten håller som referensmaterial för efterkommande forskare.

Andra svårigheter rör tekniken. Redovisningsformen förutsätter att man har bra teknisk utrustning, och att studenter, forskare och handledare kan hantera denna. Det behövs samtidigt tillgång till professionella tekniker som kan rycka in om det uppstår särskilt

svåra tekniska problem. I och med att formatet är nytt är sådan teknisk uppbackning inför och vid inspelningstillfället inte någon självklar del av de inarbetade rutiner som brukar finnas vid en musikhögskola. Inte heller är det självklart att det finns resurser för att editera och bearbeta det inspelade ljud- och videomaterialet, något som kräver särskild kompetens som långtifrån alla studenter och lärare besitter. I vårt postdocprojekt har dessa utmaningar också gett sig tillkänna.

Formen föreläsningsskonsert har länge använts internationellt som musikalisk redovisningsform, även på doktorsnivå. Så tidigt som 1971 gjordes en sådan, men då fanns ingen video och inget internet, så den dokumentation som återstår är en avhandling, men tyvärr ingen inspelning (Bullock, 1971).

Att formatet inte slagit igenom på bredare front kan ha att göra med de ovan skisserade utmaningarna med rutiner, resurser och ansvarsfördelning. Detta blir tydligt när man på internet letar efter avhandlingar och kombinerar det med sökorden "lecture recital". I en del länder finns en tradition av att man kan ta en rent konstnärlig doktorsexamen, att man på det musikaliska området helt enkelt gör en konsert, kanske kommenterad sådan, för att disputerar. Detta är inte så intressant för oss, eftersom vi menar att det är den konstnärliga processen, resultaten och slutsatserna som vetenskapligt måste synliggöras och artikuleras.

Ibland försvåras tillgängligheten av att de talade inslagen inte finns översatta till andra språk, exempelvis engelska – som dock är långtifrån det moderna latin som detta språk ibland utnämns till. Ibland träffar man på videor på Youtube som synliggör bristen på ljud- och videoteknisk kompetens och rutiner. Vid en publicerad disputation i USA, som rör undersökningar av romantisk pianomusik och som är dokumenterad som lecture recital, visar de första fem minuterna mer eller mindre förväntansfulla personer som gör irrelevanta entréer och sortier i utkanten av bilden. När sedan pianisten muntligen presenterar sitt – egentligen intressanta! – projekt är inspelningskvaliteten tyvärr så dålig att det knappt går att höra vilket språk hon talar, än mindre vad hon säger. Också pianoljudet är undermåligt, och gör inte rättvisa åt pianistens interpretation. Här har man inte förstått att den tekniska uppkopplingen måste fungera *både* för publiken i rummet och för den som vill ta del av föreläsningsskonserten efteråt.

Peer supervision – kollegial handledning

I Compartia har vi inte bara velat pröva och utveckla formatet föreläsningsskonsert. Under projektets gång utbytte vi under våra musikaliska repetitioner synpunkter på

vanligt professionellt sätt. Detta utvidgades spontant till att också gälla den vetenskapliga framställningen. Istället för att arbeta var och en för sig och publicera våra studier separat, fick vi nu idén att samverka i *både* de konstnärliga och vetenskapliga delarna av projektet. Snart förstod vi att vi sysslade med något som kunde kallas *peer supervision*, *kollegial handledning*. Formen har även kallats *handledning mellan jämlikar*. Det finns viss litteratur på området, som dock i regel inte handlar om musiker som forskar tillsammans. Vad jag kan se behandlar den mesta svenskspråkiga litteraturen olika typer av lärarsamverkan (Langelotz, 2014) eller olika typer av arbete i grupp på arbetsplatser mera generellt (Näslund et al., 2010). Internationellt finns exempelvis en instruktionsbok och hemsida som drivs av KimOliver Tietze (2025), som klargörande benar upp terminologi och definitioner och gör reklam för sitt arbete med arbetsplatser och organisationer. På det pedagogiska området har man arbetat med kollegial handledning när det gällt att förbättra undervisningen på högskolenivå, exempelvis Norge (Esterhazy et al., 2021). Detta är relevant för denna artikels sammanhang med avseende på examination, men knappast i första hand för Compartias vidkommande, eftersom det i vårt fall handlat om att samverka när det gällt att komponera, musicera och dokumentera, inte om att undervisa.

Den framställning jag funnit som verkar mest relevant för vår grups självförståelse är artikeln *Staying Alive in Our Group – A Group's Experience in Peer Supervision* där en grupp musikterapeuter (Theresa Millard, Susan Summers et al, 1999) diskuterar sitt sätt att samverka. I artikeln beskrivs exempelvis hur gruppen möts en gång i kvartalet, att alla i gruppen är aktiva, att alla beslut tas i konsensus och att känsliga diskussioner inte sprids utanför gruppen. Det är också uppenbart att gruppen fungerar som ett viktigt mentalt stöd för gruppdeltagarna, till viss del eftersom deras praktik innefattar psykologiskt och etiskt känsligt material. De senare aspekterna av samarbetet framstår kanske inte som lika relevanta för vår del – vi i gruppen känner varandra väl och har valt varandra. Men framförallt diskuterar vi i regel frågor som rör konkreta musikaliska problem eller vetenskapliga ämnen som exempelvis hur vi synliggör vår process i videodokumentationen.

När det gäller fördelningen av handledningsarbetet i vår grupp har min roll i hög grad gått ut på att bidra med att tydliggöra föreläsningskonserten som format och att orientera mina brasilianska kolleger om hur detta kan användas, också för att på sikt kunna använda formatet på kandidat- och masternivå på deras institution på UFRJ. Här har jag i regel arbetat med kollegorna en och en. I gengäld har de framförallt handlett och haft synpunkter på mitt konstnärliga arbete, oftast under

repetitionsarbetet. Den musik jag komponerar, oftast sånger, präglas nämligen i hög grad av brasiliansk musik (se tidigare referens till hemsidan www.svenkristersson.se). Eftersom mina kolleger naturligen är mer insatta i denna tradition än jag, har jag dragit stor nytta av deras kunskande på området. Deras handledning av mig har alltså främst varit inriktad på komponerande och musicerande, medan min av dem istället gällt forskningsmetodik och -redovisning. Så entydig och enkel är processen naturligtvis inte i praktiken. Mina kollegor är väl bevandrade i vetenskaplig metodik och jag har ju egna uppfattningar om brasiliansk musik. Vi har dessutom en vid referensram eller snarare djup resonansbotten gemensam: västerländsk konstmusik från Orlando di Lasso till nutid.

En kommande kommunikationsmöjlighet: LOLA

När det gäller det reflekterande och dokumenterande arbetet har vi flera gånger träffats personligen i Malmö och Rio de Janeiro, både för att repetera musikaliskt och för att arbeta med föreläsningsskonserterna. Vi har också kommunicerat muntligt via Google, WhatsApp och Skype, och har e-postat texter och videor till varandra.

Ursprungligen hade vi dock förhoppningar om ett annat sätt att kommunicera musikaliskt. Tekniken kallas *Low latency* och förkortas LOLA, en teknik som redan är på väg att förändra internationellt musicerande i grunden. Musiker kan med hjälp av denna nu spela och sjunga tillsammans via internet, utan den fördröjning som tidigare gjort avancerad musikalisk kommunikation i nuet omöjlig (Davies, 2015). Vid Musikhögskolan i Malmö leder Sara Wilén ett internationellt projekt där samarbete håller på att etableras mellan institutioner som haft möjlighet att etablera denna teknik.

Det visade sig dock att universitetet i Rio inte hade de ekonomiska resurser som krävdes för att installera LOLA, så denna idé fick överges. Tekniken – som ännu får sägas vara i sin linda – bör dock kunna få mycket positiva konsekvenser både konstnärligt, pedagogiskt och forskningsmässigt. För *peer supervision* kan man tänka sig att laborera med LOLA i projekt där denna teknik blir både en del av att utveckla ny forskningsmetodik mera generellt, men också mera specifikt när det gäller redovisning av forskningsresultat i form av *lecture recitals*. Exakt hur detta kommer att se ut kanske Sara Wiléns ovannämnda projekt kommer att ge svar på.

Val av språk i forskningsredovisningen

Vi befinner oss alltså nu (våren 2025) i slutfasen av arbetet, och vi har börjat spela in våra föreläsningsskonserter. Ett dilemma som direkt berör redovisningsformen gäller språkfrågan. Vi har genomgående kommunicerat på portugisiska, men avsåg ursprungligen att använda engelska i vår redovisande föreläsningsskoncert, eftersom vi ville att de nya rönen från våra postdocprojekt skulle få "internationell" spridning. Det finns ju en uppfattning att engelska är vår tids latin. Så är det också – för en del av världen. För brasilianare är engelska dock inget givet förstahandsval, eftersom portugisiska är världens femte eller sjätte största språk och spanska det näst största, efter mandarin (Brandão Jönsson, 2020). Många forskare ur olika discipliner läser och förstår både spanska och portugisiska, och talrika vetenskapliga konferenser hålls på dessa språk gemensamt, som exempelvis den stora barnkörkongressen Um Novo Olhar (2021).

Kanske grundas den svenska synen på engelskans internationella företrädare i att Sverige är så starkt präglad av engelskspråkig kultur. I dagarna (maj 2025) kan dock synen på exempelvis USA som kulturell norm vara på väg att förändras. Många människor i Brasilien har dessutom en traditionellt annan syn på Förenta Staterna än vi. Åtskilliga brasilianare har stormaktens många övergrepp i Latinamerika i tydligt minne. Detta avspeglas också i president Lula da Silvas och BRICS-ländernas (av vilka Ryssland är ett) nya allians. Politiska förändringar som dessa hade kunnat påverka och kanske lägga sordin på vår postdocgemenskap, men hittills har detta inte skett.

Sammantaget har vi emellertid kommit att ändra inställning när det gäller engelskan som redovisningsspråk. Marcus Ferrers lecture recital, som är den enda som är helt klar, spelades visserligen in i Malmö på engelska. Men både Bartholomeu Wiese och Paulo Sá har färdigställt manus på portugisiska, och vill spela in sina dokumentationer på detta språk. Dessa föreläsningsskonserter skall nu översättas och få textremsa på engelska – och kanske även på svenska. Detta ligger i redovisningsformatets fördelar – om vi nu valt video där textremsa är en möjlighet, varför då inte använda denna och låta forskarna i sin muntliga framställning använda sina modersmål?

Själv gjorde jag en lecture recital på portugisiska i Rio de Janeiro, men inspelningsteknik och institutionsrutiner fungerade inte – se mina tidigare varningsflaggor för olika fallgropar – så min redovisning kommer att behöva göras om. Kanske skall jag göra den på svenska i Sverige, med valbara textremsor på såväl engelska som portugisiska?

Slutlig dokumentation

När alla föreläsningsskonserter är inspelade – vilket förhoppningsvis skall vara klart under våren 2025 – skall de för det första dokumenteras i de system för forskningsredovisning och dokumentation som finns vid våra lärosäten. För Lunds universitet gäller LUCRIS, som numera har resurser för att lagra visuellt och musikaliskt material. För det andra skall vi lägga alla föreläsningsskonserter på en egen hemsida, under utarbetande av Márcia Carnaval, som är knuten till gruppen och som doktorerat i grafisk design. Hon också har skapat den logotyp som inledde min del av detta kapitel. Márcia Carnaval är inte musiker, men har kommit att bli viktig som vetenskaplig rådgivare på ett mera generellt plan, en roll som vuxit fram efterhand som projektet fortskridit. Man kan tänka sig att den sådan samtalspartner, kanske hämtad från annan disciplin än den aktuella undersökningens, skulle kunna prövas i andra arbeten än vårt? Detta har kanske redan gjorts? Hennes insats har bidragit till förtydliganden både vad gäller syfte och frågeställningar, liksom de individuella föreläsningsskonserternas uppläggning.

Márcia Carnaval, grafisk designer och vetenskaplig rådgivare. Foto: Nadejda Costa

Det är vår förhoppning att våra projektredovisningar sammantagna inte bara skall tydliggöra de specialiserade studieområden de behandlar, utan också bidrar till att belysa mera generella aspekter av det konstnärliga kunskapsområdet. På så vis kan detta gemensamma projekt kanske bidra till att både klargöra och ytterligare problematisera

kunskapsformer som ännu inte är helt etablerade inom akademien, som vi tidigare hänvisade till (Kristersson, 2010, s. 273).

Preliminär utvärdering

Vad vi hittills kunnat se av projektet har det varit förhållandevis lyckosamt.

Vi har dragit några preliminära slutsatser:

1. **De konstnärliga resultaten**, bestående av kompositioner och konserter, är tillfredställande.
2. **De forskningsmässiga resultat** som avspeglas i de fyra delprojekten har genererat ny kunskap när det gäller såväl kompositionsteknik, arrangering som spelteknisk utveckling. Marcus Ferrers konsert för gitarr och stråkorkester visar hur en symfonisk stråkorkestersats överraskande kan omstöpas till kammarmusik för choroensemble. Bartholomeu Wiese synliggör i rörliga kommenterade närbilder på video – som vi tyvärr inte kan visa än – i egna kompositioner den förbisedda speltekniken med högerhandens lillfinger. Paulo Sá visar i sin video för hur han sammansmälter italiensk och brasiliansk mandolintradition i egna hybridartade kompositioner. Mina rön består av beskrivningar över hur man rytmiskt, satstekniskt och arrangeringsmässigt kan kombinera brasilianska och europeiska traditioner. Jag synliggör också hur en pianostämman kan arrangeras för choroensemble.
3. **Föreläsningskonsertern som format** fungerar a) för att tillgängliggöra de individuella projektens övergripande frågeställningar och resultat men ger b) inte alltid utrymme för de utförliga resonemang och beskrivningar som arbeten på postdocnivå kräver. Därför kanske vi ändå blir tvungna att komplettera våra föreläsningskonserter med skriftliga framställningar. Dessutom har formatet även i vårt sammanhang c) ibland varit tekniskt oförutsägbart och svårhanterligt.
4. **Arbetsättet *peer supervision* eller *kollegial handledning***, har i vårt fall fungerat utmärkt. Vi hade inga direkta förebilder för detta slags handledning, utan insåg under processens gång att det vi gjorde faktiskt hade en benämning i facklitteraturen. Som tidigare påpekats har vi haft fördelen att ha känt varandra länge, och varit medvetna om ungefär vilka typer av musikalisk och vetenskaplig interaktion vi kunnat förvänta oss.
5. **Arbetsättet med kollegial handledning har implikationer också för hur man kan arbeta på kandidat- och masternivå.** Studenter är också *peers*. Istället för att alltid arbeta och examinera individuellt finns det fall där studenter – som

är kollegor och jämställda – skulle kunna arbeta i grupp, alltså handleda varandra, och även examineras som grupp. Detta är ju naturligt om man musicerar tillsammans. Om man inte får arbeta i team, som andra forskningsgrenar gör, hamnar vi på musikområdet i säregna förbud mot att undersöka och examinera särskilda kunskapsuttryck, som att spela i ensemble, eller att genomföra samarbeten mellan tonsättare och musiker. Vi har haft flera sådana fall på musikhögskolan, framförallt gällande duor, vilket fallit mycket väl ut, och som enligt bedömare inte heller utgjort hot mot rättssäker examination.

Mera generellt hänger vårt postdocprojekt både genom sin genomförandekaraktär och sin redovisningsform alltså samman med examinationsformatet på kandidat- och masternivåerna.

I båda fallen handlar det om att redovisa utveckling av konstnärliga kunskapsformer som bara delvis kan dokumenteras i text, som omdömeskunskap, handlingskunskap och olika sammanflätade kunskapsformer. Val av videodokumenterad lecture recital som format för kunskapsredovisning har alltså i botten en epistemologisk motivering. Att detta förfaringsätt dessutom motverkar försök till fusk vid examensredovisningar är en ytterligare bonus, men var ursprungligen inte någon primär motivering för oss.

Vad gäller Compartia återstår det nu att helt färdigställa och publicera och dokumentera de fyra ingående projekten, både på en egen hemsida under ett samlande namn på internet, och vid de olika forskningsdokumenterande organen vid våra respektive institutioner. Kanske kan vi också framträda vid konferenser internationellt och i våra respektive hemländer. Formatet tycks, inledande utmaningar till trots, ha framtiden för sig.

Referenser

- Akimov, A., & Malin, M. (2020). When old becomes new: a case study of oral examination as an online assessment tool. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 45(8), s. 1205–1221.
- Andersson, K. & Jepson Wigg, U. (2018). Universitetslärares som reflekterande praktiker: Reflektion och transformation som professionella redskap. I E. Årlemalm-Hagsér och Marie Öhman, (red), *Mälardalen Studies in Educational Sciences* No 39. (s. 35-46). Mälardalens Universitet.

- Apelmo, P., Tedenljung, D., & Lundkvist, H. (2018). Subjektifierande högskolepedagogik. S. Högskolepedagogisk utveckling i teori och praktik. I E. Ärlemalm-Hagsér och Marie Öhman, (red). *Mälardalen Studies in Educational Sciences* No 39. s. 48-62. Mälardalens Universitet.
- Biggs, J. & Tang, C. (2007). *Teaching for quality learning at university: what the student does*. 3. utg. Maidenhead: McGrawHill/Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Bird et al. (1999). *Staying Alive in Our Group – A Group's Experience in Peer Supervision*, Okänd tidskrift.
https://www.researchgate.net/publication/292745036_Staying_alive_in_our_work_A_group's_experience_in_peer_supervision. Hämtad 20250301
- Borgdorff, H. (2006). *The debate on research in the arts. Focus on Artistic Research and Development*, nr. 02 (2007), Bergen: Bergen National Academy of the Arts.
- Borgdorff, H. (2012). *The Conflict of the Faculties. Perspectives on Artistic Research and Academia*. Leiden: University Press.
- Bracic, J. (2021). *The Art of Listening: A Conversational Approach to Lecture Recitals*. CUNY Academic Works.
- Brandão Jönsson, H. (2020). *Där solen aldrig går ner. Hur världens mest sorgsna land gjorde världen syndigare*. Natur & Kultur, Stockholm
- Bullock, B. L. (1971) *Aaron Copland's Concerto for Clarinet: A Lecture Recital, Together with Three Recitals of Music by Mozart, Rossini, Schumann, Brahms, and Contemporary European and American Composers*.
<https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc500494/> Nedladdad 250228
- Davies, G. (2015). *The effectiveness of LOLA (LOw LATency) audiovisual streaming technology for distributed music practice*. Part of Master Thesis, Edinburgh Napier University.
 Nerladdad 250828
- Daichendt, G. J. (2012). *Artist scholar. Reflections on writing and research*. Bristol/Chicago: Intellect.
- Högskolan i Dalarna. (u.å). *AI och examination*. Hämtad 7 mars, 2025 från
<https://www.du.se/sv/medarbetarwebb/utbildaochforskadigitalaverktygochsystem/vardigitalalarmiljo/ai/aiochexamination/>
- Egidius, H. (2000). *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Elmgren, M. & Henriksson, AS. (2016). *Universitetspedagogik*. 3. ed. Stockholm: Norstedts.
- Esaiasson, M. (2022). *Blended learning: Att planera för studentaktiva undervisningsmetoder*. Tillgänglig:
<https://www.education.lu.se/artikel/blendedlearningattplanerastudentaktivaundervisningmetoder>

- Esterhazy, R. et al. (2021). Moving Beyond Peer Review Supervision of Teaching: A Conceptual Framework for Collegial Faculty Development, *Supervision of Educational Research* Volume 91, Issue 2, April 2021, s. 237-271.
- Ferrer, M. (2010). *A Viola de Arame e a música carioca*. Avhandling, UFRJ, Rio de Janeiro
- Hamdan, I. (2024). Artificiell intelligens: Tentor schemaläggs på kvällar och helger för att undvika Alfusk. I *Sydsvenskan*, 19 december 2024. Tillgänglig <https://www.sydsvenskan.se/20241219/tentorschemalaggsapakvallarochehelgerforattundvikaalfusk/>
- Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén, T. (2005). *Artistic research – theories, methods and practices*. Göteborgs Universitet: ArtMonitor.
- Irving, D. (1977). *Musiken, artisten, publiken*. Rikskonserter, Stockholm.
- Irving, D. (1987). *Yrke: Musiker: Tankar om musikkommunikation* Rikskonserter, Stockholm.
- Jonas Linderöth. *Varför vi inte längre kan ha skrivna hemuppgifter i högre utbildning*. (2023, 8 juni). [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GZOS40cpeI>
- Karlstad Universitet. (u.å.). *Tips: Rättssäkra examinationer! Rekommendationer utifrån resursen ChatGPT*. Hämtad 7 mars 2025: <https://sola.kau.se/keeponteaching/tipsrattssakraexaminationerrekommendationerutifranresursenchatgpt/>
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs: PrenticeHall Inc. Hämtad från <https://academic.regis.edu/ed205/kolb.pdf>
- KristerSSon, S. (2010). *Sångaren på den tomma spelplatsen en poetik. Att gestalta Gilgamesheposet och sånger av John Dowland och Evert Taube*. Göteborgs universitet. Konstnärliga fakulteten
- KTH. (u.å.). *Hindra och upptäcka otillåten användning av generativ AI*. Hämtad 7 mars 2025 från <https://intra.kth.se/utbildning/systemstod/generativai/assessingknowledge/hinderanddetect1.1253706>
- Langelotz, L. (2014). *Vad gör en skicklig lärare? En studie om kollegial handledning som utvecklingspraktik*. Avhandling, Göteborgs universitet
- Laurillard, D. (2012) *Teaching as a Design Science: Building Pedagogical Patterns for Learning and Technology*, third edition, Routledge.
- Lindholm, E. (2024). Studenter åkte fast för att ha fuskat med ChatGPT. I *Lundagård*, 13 mars, 2024. Tillgänglig <https://www.lundagard.se/2024/03/13/studenteraktefastforatthafuskatmedchatgpt/>
- Linnéuniversitetet. (u.å.). *Vägledning och rekommendationer för lärare gällande generativ AI*Hämtad 7 mars, 2025 från <https://kursdesign.lnu.se/fordjupningar/aiihogreutbildning/>

- Mittuniversitetet, (u.å.). *Examination i högre utbildning. Hämtad 7 mars från*
<https://www.miun.se/medarbetare/undervisning/stodforpedagogiskutveckling/generativaiochutbildning/examinationihogreutbildning/>
- Molander, O. (1996). *Kunskap i handling*. Daidalos, Göteborg
- Mourad, S. (2024). Fler studenter stängs av för AIfusk – så upptäckte han fuskare på Uppsala universitet: "Såg ett mönster". I *SVT Nyheter*, publicerad 9 november, 2024.
 Tillgänglig:
<https://www.svt.se/nyheter/lokalt/upsala/saupptacktesaifuskarepauppsalauniversitetsagettmonster>
- Näslund, J. och Ögren, M.L., (red.) (2010) *Grupphandledning. Forskning och erfarenheter från olika verksamhetsområden*. Studentlitteratur, Lund
- Polanyi, M. (2013). *Personal Knowledge: Towards a PostCritical Philosophy* Martino Fine Books, Eastford, Conn.
- Potter, J. (1998). *Vocal authority. Singing style and ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schön, D. (1983/2003). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. Aldershot: Ashgate.
- Slessor, S, Morago, P., Bruce, L. & Macmillan, M. (u.å.). Reflective practice. Hämtad 28 februari, 2025, från <https://content.iriss.org.uk/reflectivepractice/index.html>
- Sundkvist, A. V. (1978). *Sven Kjellström: Sverige runt med Cremonesare*. Rikskonserter, Umeå
- Thygesen, M. (2024). *Navigating the intersection of dramaturgy and artistic research in contemporary theatre education*. Eur. J. Cult. Manag. Polic. 14:12288. doi: 10.3389/ejcmp.2024.12288
- Tietze, O. (2025) *Kollegiale Beratung. Problemlösungen gemeinsam entwickeln*. Reinbeck: Rohwolt.
- Tietze, O. hemsida
<https://peersupervision.com/thoughtsandcommentsontheterminologyofpeergroupsupervision.html>. Hämtad 20250301
- Tosi, G. F. (1743/2008). Observations on the florid song. *London: William Reeves*. Tillgänglig www.gutenberg.org/files/26477/26477h/26477h.htm
- Um Novo Olhar*, kongress 2021
https://drive.google.com/file/d/1XR8Howfes3KgZguFj5uR8L7k_B8BTd6l/edit
 Hämtad 20250301
- Wiese, B. (2013) *A aplicabilidade do dedo mínimo da mão direita: Radamés Gnattali – Concertino n. 2 para violão e orquestra – e repertório selecionado da música brasileira para violão dos séculos XX e XXI* Doktorsavhandling, UNIRIO PPGM, Rio de Janeiro

- Wilén, S. (2019). The Play of Vocal Actors: exploring performative agency through opera improvisation. In G. Gravem Johansen, K. Holdhus, C. Larsson, U. MacGlone (Eds.), *Expanding the Space for Improvisation Pedagogy in Music. A Transdisciplinary Approach*. London: Routledge.
- Zaddach, WG. (2023). Artistic Research in Popular Music: A Critical Evaluation of Potentials and Challenges. I *IASPM Journal* vol.13 nr.1.